

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

חא הפסח תשפ"ג שנת י"א אלול 5783

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482

הנושא: לילה כיום יאיר

מתיא בן חרש אומר: הרי הוא אומר (יחזקאל טז) "ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים" הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו בידם מצוות להתעסק בהם כדי שיגאלו, שנא' (שם) "ואת ערום ועריה", ונתן להם שתי מצוות: דם פסח ודם מילה, שملו באותו הלילה, שנאמר "מתבוססת בדמיק" בשני דמים וכו'. עכ"ל.

והקשו האחרונים איך מלו בני ישראל את עצמם באותו הלילה והרי מצות מילה היא ביום ולא בלילה כמבואר במשנה מגילה (כ. ובסוגיא ביבמות עב.), ויש שתירצו, שמילה שלא בזמנה אפשר לעשותה גם בלילה, כיעוי' ביבמות (עב.). אולם עדיין קשה לשיטה הסוברת שמילה שלא בזמנה מצותה ביום דוקא, איך מלו בלילה?

ותירץ בשו"ת יד אליהו (סימן מ"א), שליל פסח היה בבחינת יום. [וצ"ל ע"פ הזוהר הנ"ל שזה היה יום כפשוטו דאי לאו הכי קשה דסו"ס במציאות הרי היה לילה].

והנה, איתא במד"ר פרשת בא (יט, ה), "זאת חוקת הפסח", אמר ר"ש בן חלפתא: כיון שיצאו ישראל ממצרים, אמר הקב"ה למשה: הזהר לישראל על מצות הפסח, "כל בן נכר לא יאכל בו וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אותו וגו'", כיון שראו ישראל שפסל לערלים לאכול בפסח עמדו כל ישראל לשעה קלה ומלו כל עבדיהם ובניהם וכל מי שיצא עמהם, שנאמר "וילכו ויעשו בני ישראל".

משל למלך שעשה משתה לאוהביו אמר המלך: אם אין סימנטרי על כל המסובין אל יכנס אחד מהם לכאן, כך האלהים עשה משתה להם צלי אש על מצות ומרורים, מפני שגאלן מן הצרה. אמר להם: אם אין חותמו של אברהם בבשרכם לא תטעמו ממנו, מיד כל הנולד במצרים נמולו לשעה קלה עליהם נאמר (תהלים א) "אספו לי חסידי כורתני בריתי עלי זבח".

ורבותינו אמרו לא בקשו ישראל למול במצרים אלא כלם בטלו המילה במצרים חוץ משבטו של לוי, שנאמר (דברים לג) "וללוי אמר תומיך ואוריך", למה? "כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו" במצרים, והיה הקב"ה מבקש לגאלן ולא היה להם זכות, מה עשה הקב"ה? קרא למשה ואמר לו: לך ומהול אותם. וי"א שם היה יהושע שמל אותם... והרבה מהן לא היו מקבלים עליהם למול. אמר הקב"ה: שיעשו הפסח וכיון שעשה משה את הפסח, גזר הקב"ה לארבע רוחות העולם ונושבות בגן עדן מן הרוחות שבגן עדן הלכו ונדבקו באותו הפסח שנאמר (שיר השירים ד) "עורי צפון ובואי תימן" - והיה ריחו הולך מהלך

מובא בשם הגר"א שביאר את נוסח: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות", שיום הוא לשון זכר ולילה לשון נקבה, ואנו שואלים: מה נשתנה הלילה הזה, שליל הסדר נקרא "זה" ולא "זאת", והוא שונה מכל הלילות שהן לשון נקבה.

ומבאר הגר"א בהמשך הדברים שתשובת השאלה הזו נמצאת במימרא: "יכול מראש ראש? ת"ל ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום? ת"ל בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך", והיינו שהכתוב קראו "ביום ההוא" ולמדו מכך שהכוונה על הלילה - "בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך". ומבאר הגר"א שלילה זה של ליל הסדר למרות שהוא במציאות לילה, אבל הוא בחינת יום כמו שנאמר "לילה כיום יאיר".

והמקור לכך בזוהר הקדוש (פרשת בא דף לה:): ותנא הוי נהיר לילא כיומא דתקופת תמוז, וחמא כל עמא דינוי דהקב"ה, הדא הוא דכתיב: "ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה".

וכך כתב האור החיים הקדוש (פרשת בא י"ג, ח) עה"פ "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר", וז"ל: ואמר ביום ההוא, הודיע במתק לשון צדיק כי הלילה ההוא יום יקרא לא לילה, והוא אומר (תהלים קל"ט, י"ב) ולילה כיום יאיר, ולא חש שתטעה לומר יום ממש, ממה שגמר אומר בעבור זה שהוא בשעת מצה וכו' כאומרם ז"ל (בהגדה של פסח). עכ"ל.

כמו כן כתב השו"ע (סי' תפ"ז סעיף ד'): בליל ראשון של פסח גומרין ההלל בצבור בנעימה בברכה תחלה וסוף, וכן בליל שני של שני ימים טובים של גליות. הגה, וכל זה אין אנו נוהגים כן, כי אין אנו אומרים בלילה בבית הכנסת ההלל כלל. עכ"ל.

אמנם אף שהרמ"א חולק וכותב שאין לומר הלל בבית הכנסת, אבל לכו"ע כל אחד אומר הלל בסדר ההגדה כמבואר במשנה פסחים (קטז): ובהמשך נעויר על מעלת אמירת ליל הסדר בלילה הקדוש הזה. והקשה הטורי אבן (מגילה יד), כיצד קורין את ההלל בלילה, הרי מבואר במשנה במגילה (כ:), שאין אומרים הלל בלילה ונלמד מהפסוק "ממרח שמש עד מבואו מהולל שם ה'". וכן הקשה בשו"ת חת"ס (אור"ח סי' נ"א). [ועיי"ש שתירץ, שאני הלל דליל פסח שהוא שעת הנס ממש, על זה נאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש החג].

וכתב השפת אמת (פסח תרמ"ד) לתרץ לפי כל הנ"ל, שכיון שליל פסח חשיב כיום, שייך לומר בו הלל כיום.

כתב רש"י (בא י"ב, ו) וז"ל: ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים מה שלא צוה כן בפסח דורות? היה רבי

ארבעים יום. נתכנסו כל ישראל אצל משה אמרו לו: בבקשה ממך האכילנו מפסחך. מפני שהיו עייפים מן הריח. היה אומר הקב"ה: אם אין אתם נימולין אין אתם אוכלין, שנאמר "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן זאת חקת הפסח וגו'", מיד נתנו עצמן ומלו ונתערב דם הפסח בדם המילה והקב"ה עובר ונוטל כל אחד ואחד ונושקו ומברכו, שנאמר (יחזקאל טז) "ואעבור עליך ואראך מתבוסת בדמיק" וגו' - חיי בדם פסח חיי בדם מילה. ע"כ.

נמצא כי כל הזכות שעמדה להם להיגאל היה מחמת שנתערב דם פסח ודם מילה שמלו את עצמם בליל הפסח, ולא היו יכולים למול אם לא הדין של "לילה כיום יאיר" שנתחדש רק בלילה הזה של יציאתם ממצרים.

ויש לומר שזכו לכך שהלילה הזה יחשב כיום ולא כלילה על פי דברי החיד"א, שכתב בספרו שמחת הרגל (דף לה.) וז"ל: אמנם המפרשים יש בהן בנותן טעם, לאשר הוא יתברך הגדיל לעשות שהלילה ההיא היתה מאירה כשמש, שהטעם הוא, כי רבותינו ז"ל אמרו, שהטעם שיצאו ברד"ו שנה היינו משום ששעבדו בהם בלילות, וא"כ גם הלילות באו בחשבון והר"ל כאלו ישבו ת"ל שנה, דהגזירה לא היתה רק לשעבדם בימים כמשפט העבדים לעבוד ביום, אבל בלילה שם ינחו יגיעי כח, ולאשר הרעו לשעבדם גם בלילות, מן הדין הוא שהלילות ישלימו המנין, ולהורות זה עשה ה' שהלילה הזו האירה כשמש, להודיע לכל כי צדיק הוא יתברך וצדק דינו להוציאם בחצי זמנם, כי הלילות ששעבדום נחשבו לימים. עכ"ד.

נמצא לפי זה כי מחמת שהמצרים השתעבדו בישראל בלילות כבימים, והתנהגו עמם בלילה כאילו יום הוא, החזיר להם הקב"ה מידה כנגד מידה, ובליל יציאתם ממצרים זכו ישראל כי הלילה הזה כיום יאיר, ואלמלא דין זה, לא היו זוכים לצאת ממצרים כי לא היו יכולים למול את עצמם בלילה.

חלק ממצוות הלילה של ליל הסדר הוא אמירת ההלל, זהו הלילה היחיד בשנה בו גומרים את ההלל. כמובא בתוספתא (פ"ג דסוכה): שמנה עשר יום ולילה אחד קוראים בהם את ההלל, ואלו הם: שמונת ימי חג הסוכות, שמונת ימי חנוכה, יום טוב הראשון של פסח, ולילו, ויום טוב של עצרת. וכן מבואר עוד בדברי חז"ל, ובמסכת סופרים (פרק כ הלכה ט) שנינו: "ומצוה מן המובחר לקרות את ההלל בנעימה, לקיים מה שנאמר וְנִרְמְמָה שְׁמוֹ יְהוָה".

ומבואר אם כן שיש מקור למנהג הספרדים ובני ארץ ישראל, שנוהגים לומר הלל שלם "בברכה" בליל פסח לאחר תפלת ערבית. וכן כתב הטור (בסימן תעג): "ומה טוב נעים המנהג שנוהגים לקרות ההלל בצבור בבית הכנסת בליל פסח בברכה, ויש לו סמך במסכת סופרים".

הגמרא בפסחים (פה:) מתארת לנו כיצד יהיה אמירת ההלל בלילה הזה: "כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא". פירש רש"י "לקול המולת ההמון מההלל דומין כאילו הגגין מתבקעים שהיו אומרים ההלל על הפסח".

כמו כן רש"י בפסחים (לו.) מפרש: "לחם עוני - שעונין עליו דברים - שגומרים עליו את ההלל, ואומרים עליו הגדב". משמע שההלל הוא חלק מההגדה וכל זה אומרים על המצה.

הראשונים התקשו בשאלה מדוע אין מברכין על ההלל שבילל הסדר?

רב האי גאון (הובא בר"ן פסחים דף כו ע"ב בדפי הרי"ף) עונה על כך שבילל זה "אין אנו קוראין אותו (הלל) בתורת קורין אלא בתורת אומרים שירה".

והגאון הרב מברסק זצ"ל מסביר לפי רב האי גאון מדוע שונה אופן אמירת הלל זה של ליל הסדר מדיני הלל המקובלים, שאפשר לאומרו בלילה למרות שהלל נאמר רק ביום שנאמר "ממזרח שמש עד מבואו", ושנאמר בישיבה ולא כמו שהלל נאמר

בעמידה, ומפסיקים באמצע ההלל בסעודה, מפני שאנו אומרים אותו בתורת "שירה", שירה הפורצת מן הלב, ולכן אין הגבלות הלכתיות לאופן אמירתו, שהשירה הזאת יוצאת באופן ספונטאני מהלב וללא כללים הלכתיים המקובלים במצות הלל.

לכן כותבים התוספות במסכת סוכה (לה.) שנישים חייבות באמירת ההלל בליל הסדר בברכה, בשונה מההלל של שאר החגים שאינן חייבות, (וכן פסק בש"ת יחוה דעת ח"ה סימן ל"ד, עיי"ש). כי זהו הלל של שירה הפורצת מהלב מגודל הנס שנעשה בלילה הזה, וגם מליבן של הנשים פורצת שירה זו, ולכן הן מצטרפות לחיוב אמירת הלל.

וזהו על פי הפשט, ואילו על פי הקבלה יש בהלל זה סודות גדולים מאוד וכפי שכתב החיד"א במורה באצבע (סימן ז' אות ר"ז): גמר ההלל בבית הכנסת סודו רם ונישא. עכ"ל. והבן איש חי בספר החיים והשלום כתב וז"ל: ידוע הטעם שקורין הלל בליל פסח בערבית, מה שאין כן בכל ימים טובים שאין קורין אלא עד אחר תפילת שחרית. ופירש רבינו האריז"ל (שער הכוונות דף פ"א ע"ב) מפני כי כל ימים טובים העליות תהיה בהדרגה ע"י התפילות, לכן עד תפילת שחרית תשתלם העליה למעלה ואז קורין ההלל, מה שאין כן בליל פסח, אין העליות נעשים על ידי מחמת התפילות, אלא הם נעשים בחסדו יתברך, ולכן אינם באים בהדרגות, אלא הכל יהיה תיכף מתחילת הלילה ולכן בתחילת הלילה נעשה הזמן ראוי לגמור בו ההלל. וזה שנאמר "יוםם יצוה ה' חסדו" ר"ל ביום אשר יצוה ה' חסדו, שיהיו העליות שלו בחסדו יתברך ולא ע"י תפילות ישראל, אותו היום "ובלילה שירה עמי" ר"ל מתחילת הלילה אומרים שירה, שגומרין ההלל. עכ"ד.

ובספר זכר דוד (מאמר ג' סוף פרק כ"א) כתב: שבילל י"ד ע"י הבידקה, אז מכניע את הקליפה ומוציא אותה לחוץ של העולמות העליונים, ומה גם הוא מועיל לעצמו. וכאשר מבער ביום י"ד ומבטל החמץ בפיו, אז נשלמה ההכנעה של הסטרא אחרא וירים ראש סטרא דקדושה כאשר קידש היום. ועל כן אנחנו אומרים הלל גמור בבית הכנסת, משא"כ בשאר המועדות.

כותב ר' צדוק הכהן מלובלין בספרו פרי צדיק (אות ט"ז): 'כתוב בישיעה הנביא: "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג". כלומר, השיר הזה שאתם עתידים לשיר בגאולה העתידה, יהיה כמו השיר שאתם שרים בהתקדש ליל חג הפסח.

אומר רבי צדוק הכהן מלובלין: מי נתלה במי? קטן נתלה בגדול! והרי כאן כתוב שהשיר שישירו בגאולה העתידה יהיה כמו ליל הסדר. לומר שליל הסדר גדול אף יותר מזמן ביאת - המשיח!'

לכן ייזהר מאוד באמירת ההלל הן בתפילת ערבית והן אצל ההגדה, ויאמר אותו בהתלהבות ובשמחה, עם רגש של הודיה ושבח לבורא עולם. ובפרט בשנה זו מגודל הניסים שעשה עמנו בורא עולם במוצאי שבת, שקמו אויבינו לכלותינו ושלחו עשרות טילים וכטב"מים ולא נפגע אף יהודי אחד, נמלא פינו בהלל ובשבח ונזכה עוד השנה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים אמן.

קו "אור הגאולה" דברי חיזוק, תורה ומוסר
להפיץ את אור הגאולה

מספר המערכת 0796065479

שלוחה 2 - שיעורי הרב איתי בן אהרון